

»Stopim do oltarja in berem ... iz svetega Homerja«: bralne prakse in mistika narave v Goethejevem času

Blaž Zabel

Oddelek za klasično filologijo in zgodovino, Univerza v Durhamu, Durham, Velika Britanija
blaz.zabel@durham.ac.uk

Članek obravnava koncept mistike narave v nemški romantiki in dokazuje, da so bile bralne prakse antične poezije, predvsem pa Homerja, pomemben dejavnik pri oblikovanju romantičnega razumevanja tako antike kot modernosti. To dokazuje z obravnavo bralnih in pisateljskih praks Johanna Wolfganga von Goetheja ter njegove vpetosti v širše miselne tokove nemške romantike. Pri tem osvetli tudi specifično nemške romantike, ki je antiko razumela kot izraz naravnosti, modernost pa kot izgubo enotnosti z naravo.

Ključne besede: nemška književnost / literarna recepcija / literarna interpretacija / antika / Homer / homerska epika / mistika narave / Goethe, Johann Wolfgang von

Leta 1772, ko je imel Johann Wolfgang von Goethe zgolj 24 let in se je ravno naučil brati staro grščino – čeprav je ni nikoli zares obvladal (Trevelyan 51–52) –, je napisal pesem z naslovom *Künstlers Morgenlied*, v kateri je Homerja predstavil kot vir lastne pesniške dejavnosti in ga pri tem označil kar za »pesnikovo biblijo«:

Stopim do oltarja
in berem, kot se spodobi,
pobožno liturgijo
iz svetega Homerja
(*Weimarer Ausgabe* zv. I.2 396)

Takšno »čaščenje« homerske epike ni bilo za ta čas nič nenavadnega, saj je bilo razumevanje antične književnosti kot »božanske« oziroma kot estetskega ideala v 18. stoletju prej norma kot pa izjema. Prav tako nista bila nič nenavadnega izenačevanje Homerja in *Biblije* ter izrazito osebno, lahko bi rekli celo mistično branje klasičnih besedil, kar je mogoče povezati s številnimi debatami o božanskem in mističnem izvoru poezije, ki so potekale v nemško govorečem prostoru za časa

Goethejevega življenja. In če je bil Homer tradicionalno sprejet kot literarni prvak, začetnik epike, zahodnega kanona in vse poezije, je bil prehod od mističnega razumevanje pesništva k mističnemu razumevanju Homerja povsem normalen. Še celo Johann Gottfried Herder, ki je glasno kritiziral pojmovanje božanskega izvora jezika in poezije,¹ se je strinjal, da sta *Iliada* in *Odiseja* najnaravnejši pesniški stvaritvi, ki neposredno zrcalita duha starih Grkov (prim. Baildam 75–85).

A na tem mestu ne bom razpravljaj o mističnem razumevanje poezije v nemški romantiki,² saj je ta tema preobsežna. Namen tega članka je raziskati, kako so različne bralne in pisateljske prakse sooblikovale koncept »mistike narave« in posledično vplivale na razumevanje antične poezije in homerske epike. Pri tem uporabljam izraz »mistika narave« v smislu, kot ga je v *West-Östliche Mystik* opredelil Rudolf Otto:

Mistika narave [...] je občutek enotnosti z naravo, tako da človek občuti vso posebnost, vso svojskost narave v samem sebi. Da pleše z zrnci prahu in žari s soncem, se sveti z zarjo, šumi z valom, diši z rožo in je pijan s slavcem. Da je ves bivajoče, ves užitek, ves ugodje, ves slast, ves muka, živi in je v vseh stvareh, v nedeljivosti. (101)

Pri tem je pomembno, da je Otto za mistiko narave, ki jo je posebej povezal prav z obdobjem romantike, trdil, da to ni »prava mistika«, saj ji umanjka spiritualni vidik. Razlog, zakaj jo je sam imenoval mistika, naj bi bil predvsem v tem, da si, kot zapiše, s pravo mistiko deli »nekaj skupnih potez«, na primer »težnjo po enotnosti, občutek poenotenja, izgubo občutka 'drugega', izgubo razlikovanja med posameznim in celoto« (99–100). To naj bi bile glavne značilnosti mistike narave, ki jih izraža prav »občutek enotnosti človeka in narave, tako da človek občuti vso posebnost, vso svojskost narave v sebi« (101).

V članku o bralnih praksah in mistiki narave razpravljaj na primeru Johanna Wolfganga von Goetheja, ki je koncept enotnosti starogrškega človeka in narave oblikoval med svojim potovanjem po Italiji in ga kasneje poskušal prenesti v pesniško prakso. Za ta namen je treba Ottovo razumevanje mistike narave historično opredeliti. Kaj je torej predstavljala mistika narave konec 18. stoletja v nemško govorečem

¹ To je Herder zagovarjal predvsem v spisih *Versuch einer Geschichte der lyrischen Dichtkunst* (1766), *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* (1772) in *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit* (1774).

² Pojem romantika v članku uporabljam zgolj v zgodovinskem in geografskem smislu (značilnim za anglosaksonski akademski prostor), ki v grobem opisuje čas druge polovice 18. in začetka 19. stoletja (glej Robertson 55–58). Sinonimno uporabljam tudi izraz *Goethezeit*, ki zaznamuje obdobje Goethejevega življenja.

prostoru? Predstavljala je predvsem to, kar Otto imenuje »občutek enotnosti človeka in narave«. Za primer lahko vzamemo Goethejev uvodni spis v zbornik *Winckelmann in njegovo stoletje* (*Winckelmann und sein Jahrhundert*) iz leta 1805, v katerem nazorno predstavi svoje razumevanje antike in enotnosti antičnega človeka z naravo. V tem esaju Goethe zapiše, da so se stari Grki vedno čutili povsem doma v »tem lepem svetu«, da so »osredotočili vse svoje misli, želje in zmožnosti v neposredno realnost«, da so povsem pripadali »neposrednemu, resničnemu, realnemu« in da pesnikom tako »ni bilo prav nič težko ovekovčiti te realnosti« (*Weimarer Ausgabe* zv. I.46 9–15). Ob tem pravi:

Ko narava ljudi deluje zdravo kot celota, ko se počuti v svetu kot v veliki, lepi, dostojanstveni in cenjeni celoti, ko to harmonično ugodje daje čisto, prosto očaranost, tedaj bi vesolje, če bi lahko čutilo, zavrnilo, da je doseglo cilj, in občudovalo vrh svojega postajanja in bitja. Čemu naj bi služilo vse delovanje sonc, planetov in lun, zvezd in galaksij, kometov in kopic, svetov, ki so nastali in nastajajo, če ne temu, da se na koncu srečen človek ne bi veselil svojega bivanja? Moderni človek se, kot se nam je ravnokar zgodilo, pogosto izgubi v neskončnem, preden se, če le uspe, vrne na zamejeno točko. Stari pa so neposredno čutili udobje, da so znotraj tega lepega sveta. (9)

Antični človek je torej živel neposredno »znotraj tega lepega sveta«, v svetu kot »v veliki celoti«, in v »harmoničnem ugodju« z njim – kot bomo videli v članku, je prav zato v svoji poeziji lahko izražal svet, kot je na sebi, torej tako, da ni razlikoval med objektom, čutenjem in poezijo. Zgoraj opisane značilnosti mistike narave so v tej misli jasno prisotne: antični človek naj bi živel v enotnosti z naravo, svetom in vesoljem, z njim naj bi čutil enotnost in naj ne bi razlikoval med posameznim in celoto – kar pa ne velja za modernega človeka. Enotnost človeka, narave in poezije je torej v nemško govorečem prostoru druge polovice 18. stoletja, predvsem v razpravah o antični književnosti in starogrški kulturi, do določene mere predstavljala podoben koncept kot mistika narave pri Rudolfu Ottu. To bo izhodiščna misel te razprave.

Pri tem je treba poudariti, da večina nemških mislecev takšnega doživljanja nikoli ni imenovala z besedo »mistika« in so se pogosto – podobno kot Rudolf Otto – zavedali, da enotnost človeka z naravo ni »prava« mistika oziroma ni duhovna mistika. Še več, kot bom razmišljal v zaključku, je mogoče, da je prav to dodatno vplivalo na vznik drugih, predvsem duhovnih mističnih praks. Tudi Goethe je razlikoval med mistiko in enotnostjo človeka z naravo (prim. Harrer). V tem pogledu je relevanten dogodek iz Goethejevega življenja leta 1769, ko je kot devetnajstletnik zbolel in se ob zdravljenju začel zanimati za alkimijo in

pietizem (Weeks 217–219; Bishop 20–22). V tem obdobju je prebiral pietistične, mistične in neoplatonistične spise ter študiral kabalo, kar je doživljenjsko zaznamovalo njegovo literarno snovanje (prim. Steiner) in naravoslovne raziskave, ki jih je sam imenoval »mistično-kabalistična kemija« (Bishop 21; prim. Harrer). Jasno je torej, da je Goethe (tako kot večina drugih mislecev) razlikoval med »mistiko«, ki jo je povezoval predvsem z duhovno tradicijo, in »mistiko narave«, ki je nikoli ni imenoval mistika, temveč jo je razumel predvsem kot prvobitno enotnost človeka in narave.

Namen članka je dokazati predvsem, da so imele na razvoj takšnega razumevanja človeka, narave in poezije pomemben vpliv bralne prakse, predvsem branje antičnih del, značilno za popotnike po Sredozemlju. Prav ti so sooblikovali prepričanje, da so bili antični Grki neposredno povezani z naravo in da je bila njihova poezija izraz te enotnosti. Ob tem pa je treba poudariti, da je bil to seveda zgolj eden izmed tvornih, a vendarle izjemno pomembnih vplivov na razumevanje »naravnosti« antične poezije.³

Članek je tako razdeljen na dva dela: v prvem delu poskušam pokazati, na kakšen način so bralne prakse homerske poezije vplivale na razumevanje Homerja kot pesnika, ki je živel v prvobitni enotnosti z naravo. Pri tem se posvetim predvsem vplivu Roberta Wooda na Goethejevo potovanje po Siciliji. Nato v drugem delu obravnavam Goethejev poskus poustvarjanja antične epike ter z analizo korespondence med Goethejem in Schillerjem pokažem na nekatere širše debate o antični poeziji znotraj nemške romantike. Pri tem osvetlim prevladujoče prepričanje nemških romantikov, da je človekova enotnost z naravo v primarni domeni antike in da je v modernem pesništvu ni mogoče poustvariti. Zaključujem, da je bilo takšno pojmovanje antične poezije pomembno za romantično razumevanje lastnega časa ter je morda spodbudilo iskanje drugih, predvsem intelektualnih in duhovnih mističnih praks.

Homer kot »mistik narave«

Izvorom »mistike narave« v nemški romantiki lahko sledimo vse do bralnih praks, razvidnih iz poročil in del novoveških popotnikov, ki so potovali v Italijo, Grčijo, Levant, Bližnji Vzhod, Egipt itn. Na pod-

³ V tem kontekstu je na Goetheja nedvomno vplival tudi Herderjev koncept *Naturpoesie* (prim. Kamenetsky).

lagi teh spisov je namreč mogoče rekonstruirati začetke razumevanja antične književnosti kot naravne poezije ter Homerja kot pesnika, ki živi v prvobitni enotnosti z naravo (prim. Constantine, »Achilleis and Nausikaa«). Čeprav je bilo slavnih popotnikov kar nekaj, bom na tem mestu spregovoril zgolj o delih enega najvplivnejših za nemški prostor, angleškega misleca, politika in popotnika Roberta Wooda. Ta se je leta 1750 odpravil v Anatolijo z namenom, da odkrije Trojo, svoje potovanje pa nadaljeval po Sredozemlju in globoko v Levant (Simonsuuri 133–142; Butterworth; McLane in Slatkin; Spencer; Sachs). Tako je Wood danes v splošnem poznan kot prvi Evropejec, ki je odkril Baalbek in Palmiro, a je za mojo raziskavo pomemben predvsem zato, ker je vplival na Goethejevo misel, pa tudi na misel številnih drugi nemških filologov, med njimi tudi na začetnika klasične filologije in Homerskih študij, Friedricha Augusta Wolfa.

V 18. stoletju je bilo vsakršno potovanje v sredozemski svet tesno povezano z odkrivanjem in raziskovanjem starogrške zgodovine, kulture in književnosti, še posebej potovanja v Grčijo in Levant, ki sta bila tedaj težko dostopna (glej Constantine, *Early Greek Travellers*). Popotniki so pogosto posegali po antični književnosti kot najdostopnejši obliki »turističnih vodičev«, najpogosteje po Pavzanasu, zaradi njegovega kulturnega statusa pa tudi po Homerju. V tem kontekstu je vredno izpostaviti, da je Robert Wood potoval z bogatim viktorijanskim veleposestnikom Jamesom Dawkinsom, ki ga je spoznal v Rimu. Slednji se je namreč navdušil nad Woodovo idejo, da bi odkril Trojo, in zato iz Londona poklical 160-tonsko ladjo Matilda, ki jo je dal opremiti z »največjo ladijsko knjižnico«, bogato založeno z antičnimi teksti. Kot je zapisal v pismu Wood, je »ta ladja iz Londona pritovorila knjižnico, ki je vsebovala predvsem dela grških zgodovinarjev in pesnikov, nekatera druga antična dela in najboljše popotniške pisce« (Sachs 150). Med vsemi deli je bil najpomembnejši seveda Homer, saj je angleški viktorijanec verjel, da lahko z natančnim branjem in študijem *Iliade* odkrije lokacijo Troje. Wood se je torej med številnimi antičnimi teksti oprl predvsem na Homerja, ki ga je pri svojem potovanju uporabljal kot glavni »zgodovinski« vir.

Po večletni in razburljivi poti, domnevnim odkritjem Troje ter nedvomnim odkritjem Baalbeka in Palmire se je Wood vrnil v Anglijo, da bi svoja spoznanja razkril javnosti. Tako je leta 1753 v angleški in francoski različici izšlo delo *Ruševine Palmire, sicer Tedmorja, v puščavi* (*The ruins of Palmyra; otherwise Tedmor in the desert* oziroma *Les ruines de Palmyre, autrement dite Tedmor, au desert*), leta 1757 pa še *Ruševine Baalbeka, tudi Heliopolisa in Koelosirije* (*The ruins of Balbec,*

otherwise Heliopolis in Coelosyria oziroma *Les Ruines de Balbec, autrement dite Heliopolis dans la Coelosyrie*). Svoje najpomembnejše odkritje, torej odkritje Troje, je pisno ovekovečil šele nekoliko kasneje, najprej leta 1767 v manjšem zveščiču in nato leta 1769 pod naslovom *Esej o Homerjevem izvornem geniju in njegovih spisih* (*Essay on the Original Genius and Writings of Homer*), v nekakšni zasebni izdaji z izjemno majhnim številom natisov. Izdaja iz leta 1769, ki zaradi svoje privatne narave v Angliji ni dosegla uspeha, je svojo mesto našla v Nemčiji. Wood je namreč istega leta svoj spis poslal v Göttingen, kjer ga je najprej pozitivno ocenil klasični filolog Christian Gottlob Heyne, nato pa je bil preveden v nemščino in se kot ogenj razširil po nemških deželah – čemur je nedvomno botrovala tudi Goethejeva pozitivna recenzija (Spencer 81). Tako se je v Nemčiji Woodov spis o Homerju razširil, še preden je leta 1775 v Angliji izšel v drugi, neprimerno večji nakladi, čemur so sledili še prevodi v italijanščino, francoščino in španščino.

V *Eseju o izvornem geniju* je Robert Wood homerski poeziji pripisal specifično značilnost, ki mu je, kot je trdil, dopustila opazovati Homerjeve opise narave in krajev tudi več kot dve tisočletji po nastanku obeh epov. Zagovarjal je, da je bila Homerjeva »izvorna genialnost« ravno v tem, da je bil najpristnejši, najbolj neposreden in najzvestejši opisovalec »Narave«. Homer naj bi bil namreč »na področju imitacije« »najbolj stalen in zvest prenašalec Narave« (5), saj je »sceno ter pokrajino prevzel iz narave, like ter njihovo osebnost iz življenja, osebe in dejstva (naj bodo historična ali pravljici) pa iz tradicije« (294). Ker je Homer »Naravi« sledil in jo posnemal tako natančno, je bila njegova poezija najbližje »Resnici«, kar naj bi popotnikom, torej tudi Woodu, omogočalo, da iz *Iliade* in *Odiseje* razberejo historična dejstva o krajih, času in ljudeh. Med svojim potovanjem je Wood tako analiziral homersko geografijo, kronologijo ter osebnost junakov (pomembna tema za viktorijansko Anglijo) tako, da je med potjo neposredno opazoval naravo, geografske značilnosti ter ljudi (prim. Spencer; Butterworth).

Takšen pogled oziroma že kar podoživljanje homerske epike je imelo močan vpliv na nemške mislece druge polovice 18. stoletja, med njimi tudi na Johanna Wolfganga von Goetheja. Goethe je prvič prebral Woodov esej o Homerju že leta 1773, ko je bil ta preveden v nemščino, in ga nato ponovno prebral takoj, ko se je vrnil s potovanja po Italiji. Prav pot na Apeninski polotok med letoma 1786 (ko se je skrivoma odpravil iz Karlovih Varov) in 1788 je močno zaznamovala Goethejevo razumevanje Homerja, pri čemer se je očitno približal Woodovemu pojmovanju obeh epov kot čistega izraza »Narave«. Na Goethejev odnos do starogrškega pesnika je najbolj vplivalo prav popo-

tovanje po Siciliji leta 1787, saj se je prej v Benetkah, Benečiji in Rimu zanimal bolj za arhitekturo, kiparstvo in slikarstvo. Že v Neaplju, od koder je pot nadaljeval na Sicilijo, pa se je njegov interes preusmeril v raziskovanje narave. V tem kontekstu je mogoče njegovo popotovanje po Siciliji razumeti kot projekt raziskovanja Sredozemlja, s tem pa tudi »homerske Narave« (Trevelyan 148–167; Boyle, *Goethe* 472–78; Constantine, »Achilleis and Nausikaa«). Že ko je prečkal Tirensko morje, je razmišljal o Homerju: ne le, da je skiciral prvi osnutek za svojo (nedokončano) tragedijo *Nausikaa*, iz dnevnika in pisem je mogoče razbrati, da je celo podoživel Odisejev *nostos* (tj. vrnitev). Ko je namreč ladjo zajel vihar in so zgrešili kurz proti Palermu, se je ob srečnem pristanku Goethe počutil, kot da je »po težavnem prečkanju morja prispel v Alkinoove vrtove« (pismo Friedrichu Constantinu von Steinu, *Weimarer Ausgabe* zv. IV.8 210).

V nasprotju z obiskom Benetk in Rima Goethejeve pozornosti na Siciliji niso pritegnile antične razvaline in arheološke najdbe, pač pa se je zanimal predvsem za naravo, ki jo je očitno dojemal kot homersko. Medtem ko se je, na primer, sprehajal po mestnih vrtovih Palerma, ga je prevzela podoba pokrajine in ponovno si je predstavljal, da se nahaja na fajaškem otoku Sherija:

A ta magični vrt je name napravil globok vtis: črnikasti valovi na severnem horizontu, njihov boj z obalami zaliva, celo poseben vonj dehtečega morja, vse to mi je v čute in spomin priklicalo otok svetih Fajakov. Takoj sem odhitel kupit Homerja in vzneseno prebral ta spev [5]. (*Frankfurter Ausgabe* zv. I.15.1 271)

Ko je s prijateljem in slikarjem Christophom Heinrichom Kniepom, ki je med potovanjem skiciral pokrajino, zapustil Palermo, je najprej obiskal Segesto, Selinunte in Agrigento (brez prevelikega navdušenja), a se je nato odločil, da zapusti obmorsko pot in izpusti Sirakuze, zato da bi se podal čez notranjost otoka. V tem oziru je bila torej sicilska narava Goetheju precej pomembnejša kot antični ostanki in izkopanine, na kar je nedvomno vplivalo tudi Goethejevo sočasno branje Homerja.

Ko se je Goethe iz Sicilije vrnil v Neapelj, je poslal Herderju pismo, v katerem je opisal svojo izkušnjo oživljanja sicilske narave ter to doživljanje jasno povezal z novim, woodovskim razumevanjem homerske epike:

Kar pa se tiče Homerja, mi je z oči odpadla preveza. Njegovi opisi, podobe itn. se nam zdijo pesniške, a so pravzaprav neizrekljivo naravne, zarisane s čistostjo in polnostjo, ki se je človek prestraši. Še najbolj nenavadni fiktivni dogodki imajo to naravnost, ki je nisem še nikoli tako zelo občutil, kot v bližini opi-

sanih stvari. Naj svoje misli izrazim na kratko: *oni* upodabljajo eksistenco, *mi* navadno [njen] efekt; *oni* opisujejo groznost samo, *mi* opisujemo na grozen način; *oni* prijetno samo, *mi* na prijeten način itn. (*Frankfurter Ausgabe* zv. I.15.1 345)

Kot je razvidno iz pisma, je bilo homersko pesništvo za Goetheja »neizrekljivo naravno« in čeprav naj bi Homer opisoval pravljične in fiktivne dogodke, jih je zaznamovala določena »naravnost«. To naravnost je Goethe – tako pravi v pismu – odkril na svoji poti po Siciliji, v »bližini opisanih reči«. Tako je bila za nemškega pisatelja sicilska narava pravzaprav istovetna z naravo, opisano v delih antičnih pesnikov, torej predvsem v *Iliadi* in *Odiseji*. Oziroma, kot zaključi svoje pismo Herderju: zaradi sicilske narave »je postala *Odiseja*« zanj »živeča resnica« (345).

Goethe je torej verjel, da sta homerska epa najbližje in najzvestejša naravi ter da neposredno izražata stvari na sebi. Kar je nedvomno zaznamovalo Goethejevo razumevanje Homerja, je bila Woodova teza, da je bil Homer pesniški genij prav zato, ker je bil tako dober opazovalec narave in človeške pristnosti in ker so njegovi epi popolna in večna reprezentacija narave. V *Poeziji in resničnem* (*Dichtung und Wahrheit*) se Goethe spominja Woodovega vpliva, ki mu je z »neprestanim opominjanjem na Naravo« pomagal razumeti Homerja kot »resnično odslikavo prvobitne realnosti« (*Frankfurter Ausgabe* zv. I.14 585). Podobnosti so očitne: če je Wood zagovarjal mnenje, da je Homer snov črpal iz pravljične in zgodovinske tradicije, a je bil glede narave, pokrajine, osebnosti in likov najzvestejši posnemovalc narave, je Goethe zapisal, da izražajo »še najbolj nenavadni fiktivni dogodki« obeh epov čisto naravnost. In če je Wood trdil, da je prav zaradi te naravne pristnosti lahko na potovanju opazoval identično pokrajino, geografijo in herojske običaje, je Goethe poročal Herderju, da je na Siciliji homersko naravnost lahko opazoval prav v »prisotnosti opisovanih reči«. Homerska epika je bila tako za Wooda kot za Goetheja »čista resnica«, pesništvo, ki neposredno izraža stvari na sebi, Homer pa pesnik, ki je živel v prvobitni enosti z naravo. Z drugimi besedami, prav Woodov spis je spodbudil Goetheja, da je s pomočjo lastne izkušnje na Siciliji Homerja začel dojemati kot »naravnega mistika«.

Očitno je torej, da Goethejevo potovanje po Siciliji, njegovo občudovanje narave in občudovanje naravnosti v antični, predvsem pa homerski poeziji izhajajo iz podobnih filozofskih temeljev, ki jih lahko po Rudolfu Ottu imenujemo tudi »mistika narave« – ta pa v svoji osnovi, kot sem izpostavil že v uvodu, ni »prava mistika«, temveč temelji na enotnosti človeka in narave, kar je potrdila tudi naša analiza.

Na Siciliji je Goethe v Homerju odkril pesnika, ki je v svoji enotnosti s svetom v poeziji lahko neposredno razkrival »Naravo«, s tem pa tudi samo »Resnico«. Z drugimi besedami, spoznal je, da so antični prebivalci Peloponeza živeli v enotnosti z naravo in svojo neposredno realnostjo, da so bili eno s svetom, v katerem so bivali, in so lahko torej to realnost izrazili povsem neposredno v svoji poeziji. Antična poezija je bila tako za Goetheja najbolj neposreden izraz narave, ljudi in sveta, stari Grki in njihovi pesniki so bili »naravni mistiki«, njihova poezija pa izraz njihove enotnosti z naravo. Takšno dojemanje antične književnosti je jasno prisotno med Goethejevim potovanjem po Siciliji, nemški pesnik pa jo je še dodatno razvijal po vrnitvi iz Italije.

»Mistika narave« v *Goethezeit*

Prej sem dokazoval, da je Wood močno zaznamoval Goethejevo potovanje po Siciliji ter vplival na njegovo razumevanje Homerja kot »mistika narave« in njegove epike kot primarnega izraza neposredne realnosti. Ker je bil eden izmed razlogov za potovanje po Italiji prav iskanje pesniškega navdiha in inspiracije, je to odkritje bistveno zaznamovalo tudi Goethejevo pesniško produkcijo. Novoodkriti koncept naravnega pesništva je bil prav to, kar je Goethe na potovanju iskal. Že med samo potjo, predvsem pa ko se je vrnil v Weimar, je postala »naravnost« antične poezije njegovo poglobljeno estetsko vodilo, njegova želja po ustvarjanju naravnega pesništva pa je bila najizrazitejša v epskem pesniškem snovanju. Če je bil Homer zanj antični klasik, je bilo torej jasno, da bo najnaravnejša oblika poezije *epos*, in zato je Goethe (ko je zaključil roman *Učna leta Wilhelma Meistra*) začel raziskovati, kako bi ustvaril naravno epiko (Wohlleben, »Goethe and the Homeric question«; »Homer in German Classicism«). Najprej je za kratko obdobje verjel, da je uspel naravni epos ustvariti s pesnitvijo *Hermann und Dorothea*, a si je – predvsem zaradi številnih debat s Schillerjem, povzetih v eseju *Epsko in dramsko pesništvo (Epische und dramatische Dichtung)*, ter pod vplivom Schleglove recenzije *Hermana in Doroteje*, v kateri je ta trdil, da je Goethe ustvaril moderen in ne antičen ep (Schlegel 42–63) – kmalu premislil in začel dvomiti o svojem uspehu. Tako se je nedolgo zatem odločil, da je za pristno naravno pesništvo treba poustvariti Homerja in da mora napisati čistokrvni antični ep.

To je poskušal realizirati z *Ahilleis*, epsko pesnitvijo, ki bi z opisom Ahilove ljubezni do Poliksene zapolnila pripovedni razkorak med *Iliado* in *Odisejo* (Constantine, »Achilleis and Nausikaa«). Ob pisanju je stu-

diral tudi homerska epa, saj je želel tako kot eden izmed Homerjevih učencev (homeridov) napisati pravo antično pesnitev. Goethejevo razmišljanje je bilo sledeče: če naj namreč ustvari pesnitev, ki bo popolnoma odstrla naravno prvobitnost, mora sam najprej doseči prvobitno enotnost z naravo, to pa je mogoče le tako, da v vseh pogledih postane Homer. Tako je na primer 16. marca 1798 pisal pismo Schillerju, v katerem je poudaril, da mora za pesniški uspeh popolnoma prevzeti miselnost starih Grkov: »Če naj mi uspe pesnitev, ki se zadovoljivo navezuje na *Iliado*, moram slediti Starim tudi v tem, v čemer se jih graja. Da, moram prevzeti kot svoje tudi to, kar še meni samemu ni všeč« (pismo Schillerju, *Weimarer Ausgabe* zv. V.13 140).

Takšna pesniška drža je bila seveda skrajna in odraža krizo, ki jo je Goethe doživljal ob svojem poskusu epiziranja narave, vendar je bila hkrati logični zaključek, ki je sledil njegovim lastnim prepričanjem o naravi antične poezije. Če naj bi torej v svojem novem epu Goethe razkril enotnost človeka z naravo ter neposredno realnost ljudi in sveta, bi moral s svetom živeti v prvobitni enotnosti, tako kot naj bi živeli antični Grki. Moral je torej misliti, čutiti in živeti kot stari prebivalci Peloponeza celo do te mere, da je prevzel tisto, »kar še meni samemu ni všeč«.

Vendar pa se je ta poskus razmeroma hitro končal. Že 20. marca je Schillerja v pismu prosil, naj mu svetuje, ali je takšna naravna epika sploh mogoča. Ta ga je v pomirjajočem tonu zavrnil, češ da moderni pesnik nikakor ne more zapustiti svoje lastne dobe in svoje geografske pogojenosti ter da bo *Ahilleis* v vsakem primeru zasedel mesto nekje med lastnim historičnim in kulturnim položajem ter antično književnostjo (*Nationalausgabe* zv. 30 467). Čeprav v pismu Schiller ni trdil, da Goethejev projekt ni mogoč, in je celo menil, da lahko ustvari dobro »moderno« epiko, je s trditvijo, da nova *Iliada* ni mogoča (oziroma, kot je zapisal sam, »druge *Iliade* po *Iliadi* ni«) pogubil Goethejeve upe. Z drugimi besedami, Schiller je trdil, da je s koncem antike izginila tudi prvobitna enotnost z naravo in da zato Goethe ne bo mogel nikoli ustvariti pravega antičnega epa, temveč bo njegova epika vedno zaznamovana z moderno odtujenostjo od stvari na sebi. Ko je Goethe prejel to pismo, je s pisanjem *Ahilleis* enostavno prenehal in sprejel, da sam ne bo nikdar ustvaril naravne epike, kar pa je zgolj utrdilo njegovo prepričanje o idealni naravi homerskega pesništva.

Diskusijo med Schillerjem in Goethejem je mogoče povezati tudi s širšimi debatami o naravnosti antike in homerski poeziji. Pravzaprav je Schiller Goetheju v zgoraj obravnavanem pismu zgolj ponovil, kar je že leta 1795 trdil v prvotno štirih esejih v *Die Horen* – danes poznanih pod enotnim naslovom *O nauvnem in sentimentalnem pesništvu* (*Über*

naive und sentimentalische Dichtung) –, v katerih je pisal, da lahko moderen pesnik zgolj teži k idealu naravne poezije, a da ga ne bo nikdar dosegel in torej ne bo nikdar mogel poustvariti antične literature (*Nationalausgabe* zv. 20.1 413–503). Schiller je v eseju vzpostavil razliko med antičnim in modernim človekom, pri čemer je trdil, da prvi čuti »naravno«, drugi pa zgolj »čuti naravo«, kar naj bi bil neposreden produkt historičnega obdobja, v katerem se nahajata antični in moderni človek. Medtem ko naj bi antični prebivalci Peloponeza živeli v prvobitni enotnosti z »Naravo« in zanje »Narava« ni bila ločena od življenjskega sveta, naj bi moderni ljudje zaradi kulturalizacije ta stik z naravo za vedno izgubili, saj so jo prav zaradi kulture »izbrisali iz svoje človeškosti«. To naj bi bistveno zaznamovalo tudi poezijo obeh časovnih obdobj: kot piše Schiller, pesnik bodisi »je narava, ali pa jo išče: prvi je naivni pesnik, slednji pa sentimentalni pesnik«. Schiller je verjel, da so bili antični Grki nedvomno naivni pesniki, saj »niso razlikovali med tem, kaj je objekt na sebi in kaj je objekt skozi umetnost in človeško voljo«. Po drugi strani pa naj bi nemški pesniki, zaznamovani z modernostjo, izgubili občutenje primarne povezanosti z naravo, kar je neposredno vplivalo na njihovo poezijo: sicer naj bi še vedno težili po naravnosti, a zaradi časa in kulture, ki so jima pripadali, te naravnosti oziroma naivne poezije ne morejo nikdar uresničiti.

Schillerjeva filozofska pozicija je bila pravzaprav reprezentativna za čas nemške romantike, ki ga je mogoče razumeti tudi kot odziv na francoski *Querelle des Anciens et Modernes* (Oergel 29–49; prim. Berlin). Splošno gledano je torej Schillerjev esej eden izmed načinov sinteze ideala antične književnosti in historične zaznamovanosti z modernostjo. Tako naj bi nemški pesniki sicer težili k posnemanju narave grške poezije, a je zaradi svoje determiniranosti s sodobnostjo niso zmožni doseči. Antika je po Schillerjevem mnenju postala estetski ideal preteklosti, a je bila prav to: preteklost, ki je za vedno izgubljena. Modernost je bila zato dvojno zaznamovana: prvič s kulturalizacijo in odtujitvijo od narave in drugič z interno težnjo po vzpostavitvi te izgubljene primarne enotnosti. Takšna dvojna zaznamovanost, ki jo lahko v kontekstu tega članka opišemo tudi kot težnjo po vzpostavitvi izgubljene enotnosti z naravo, pa ni zaznamovala zgolj Goethejeve in Schillerjeve estetike, ampak jo je mogoče razpoznati tudi v Schleglovi ideji *Universalpoesie*, Fichtejevem *Wissenschaftslehre* in Heglovem filozofskem sistemu (prim. Oergel 15–19). Na nek način je bila torej »mistika narave« integralen del nemške misli konca 18. in začetka 19. stoletja, ki se je vanjo vpisala prav preko razumevanja antike, antične književnosti in kulture kot intrinzične enotnosti z naravo.

Sklep

Poglavitni namen članka je bil raziskati, kako so bralne prakse homerske epike vplivale na dožemanje književnosti, predvsem na razumevanje naravnosti antične poezije ter kako je koncept mistike narave vplival na širši intelektualni prostor v nemški romantiki. Kot sem pokazal na primeru Roberta Wooda in Johanna Wolfganga von Goetheja, je branje Homerjevih epov med potovanji po Sredozemlju soustvarilo idejo antike kot kulture, ki je živela v prvobitni enotnosti z naravo in je to enotnost izražala v svoji poeziji. Po drugi strani je takšno razumevanje antične književnosti dodatno zaznamovalo tudi filozofske, literarno-zgodovinske in estetske debate v nemški romantiki. Kot sem pokazal z analizo pogovora o naravni epiki med Goethejem in Schillerjem, so vsaj nekateri nemški misleci naravnost starogrške poezije pripisovali antiki, v moderni poeziji pa so prepoznali zgolj težnjo k približevanju naravnosti in so jo zavračali kot kategorično nezmožnost. Takšno razmišljanje je bistveno za Goethejevo in Schillerjevo misel, a jo je, kot sem omenil, mogoče prepoznati tudi v filozofskih sistemih drugih nemških filozofov tega časa.

Zaključiti je torej mogoče, da je specifično razumevanje narave, antike in antične poezije (ki sem ga v tem članku po Rudolfu Ottu imenoval »mistika narave«) sooblikovalo in vplivalo na filozofska, estetska in pesniška dela v času Goethejevega življenja. Kljub vsemu pa so avtorji človekovo enotnost z naravo kategorično pripisovali antiki in so, vsaj načeloma, menili, da je enotnost z naravo v modernosti nemogoča. V tem pogledu lahko razumemo tudi pojav drugih mističnih praks, torej predvsem intelektualnih in duhovnih mistik, ki so vplivale na misel in književnost avtorjev, kot so Hamann, Schlegel in Novalis (prim. Benz 1–19; Behler 181–221; Weeks 215–232). Precej nazoren primer je verjetno romantično razumevanje Plotinove filozofije kot intelektualne mistike in ne kot mistike narave (Beiser 56–72). Iskanje mistične enotnosti v nemški romantiki se je torej izognilo »mistiki narave« kot primarno antičnemu fenomenu in mistiko moderne dobe iskalo v drugačnih, predvsem duhovnih praksah. Zaključiti je torej mogoče, da je imela »mistika narave« pomembno vlogo tako glede romantičnega razumevanja Homerja, antične poezije in antike na splošno, posledično pa tudi glede pojava drugih mističnih praks.

LITERATURA

- Baildam, John D. *Paradisal Love: Johann Gottfried Herder and the Song of Songs*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1999.
- Behler, Ernst. *German Romantic Literary Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Beiser, Frederick C. *The Romantic Imperative: The Concept of Early German Romanticism*. Cambridge, Mass., in London: Harvard University Press, 2006.
- Benz, Ernst. *The Mystical Sources of German Romantic Philosophy*. Pennsylvania: Pickwick Publications, 1983.
- Berlin, Isaiah. *Three Critics of the Enlightenment: Vico, Hamann, Herder*. London: Pimlico, 2000.
- Bishop, Paul. *Analytical Psychology and German Classical Aesthetics: Goethe, Schiller and Jung*. London: Routledge, 2007.
- Boyle, Nicholas. *Goethe: The Poet and the Age. Volume 1: The Poetry of Desire (1749–1790)*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Butterworth, John. »Robert Wood and Troy: A Comparative Failure«. *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 32.1 (1985): 147–154.
- Constantine, David. »Achilleis and Nausikaa: Goethe in Homer's World«. *Oxford German Studies* 15.1 (1984): 95–111.
- . *Early Greek Travellers and the Hellenic Ideal*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Goethe, Johann W. *Goethes Werke: I–IV. Weimarer Ausgabe*. Weimar in München: Hermann Böhlau in Deutscher Taschenbuch Verlag, 1887.
- . *Sämtliche Werke, Briefe, Tagebücher und Gespräche. 1–45. Frankfurter Ausgabe*. Frankfurt am Main: Dt. Klassiker-Verl., 1991.
- Harrer, Friedrich. »Ganzheitliches Denken und Naturmystik bei Goethe«. *Mystik und Natur: Zur Geschichte ihres Verhältnisses vom Altertum bis zur Gegenwart*. Ur. Peter Dinzelsbacher. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009.
- Herder, Johann G. *Sämtliche Werke: 1–33*. Berlin: Weidmann, 1877–1913.
- Kamenetsky, Christa. »The German Folklore Revival in the Eighteenth Century: Herder's Theory of *Naturpoesie*«. *The Journal of Popular Culture* 6.4 (1973): 836–848.
- McKillop, Alan Dugald. »Goethe and literary criticism«. *Rice Institute Pamphlet – Rice University Studies* 19.2 (1932): 84–108.
- McLane, Maureen N., in Laura M. Slatkin. »British Romantic Homer: Oral Tradition, 'Primitive Poetry' and the Emergence of Comparative Poetics in Britain, 1760–1830«. *ELH English Literary History* 78.3 (2011): 687–714.
- Oergel, Maike. *Culture and Identity: Historicity in German Literature and Thought 1770–1815*. Berlin in New York: Walter de Gruyter, 2006.
- Otto, Rudolf. *West-östliche Mystik: Vergleich und Unterscheidung zur Wesensdeutung*. Gotha: Leopold Klotz Verlag, 1926.
- Robertson, Ritchie. *Goethe: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Sachs, Jonathan. »On the Road: Travel, Antiquarianism, Philology«. *Philology and its Histories*. Ur. Sean Alexander Gurd. Columbus, Ohio: Ohio State University Press, 2010: 127–147.
- Schiller, Friedrich. *Schillers Werke. Nationalausgabe*. Weimar: Böhlau, 2003.
- Schlegel, August Wilhelm von. *Kritische Schriften und Briefe: Sprache und Poetik*. Zürich: Artemis Verlag, 1962.

- Simonsuuri, Kirsti. *Homer's Original Genius: Eighteenth-Century Notions of the Early Greek Epic (1688–1798)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Spencer, T. J. B. »Robert Wood and the problem of Troy in the Eighteenth Century«. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 20.1/2 (1957): 75–105.
- Steiner, Rudolf. *Goethes Geistesart in ihrer Offenbarung durch seinen Faust und durch das Märchen von der Schlange und der Lilie*. Dornach: R. Steiner Verlag, 1989.
- Trevelyan, Humphrey. *Goethe and the Greeks*. Cambridge: Cambridge University Press, 1942.
- Weeks, Andrew. *German Mysticism from Hildegard of Bingen to Ludwig Wittgenstein: A literary and Intellectual History*. Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1993.
- Wohlleben, Joachim. »Goethe and the Homeric Question«. *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory* 42.4 (1967): 251–275.
- . »Homer in German Classicism: Goethe, Friedrich Schlegel, Hölderlin and Schelling.« *Illinois Classical Studies* 15.1 (1990): 197–211.
- Wood, Robert. *Essay on the Original Genius and Writings of Homer: With a Comparative View of the Ancient and Present State of the Troade*. London: H. Hughs, 1775.
- . *The Ruins of Balbec, Otherwise Heliopolis in Coelosyria*. London, 1757.
- . *The Ruins of Palmyra; Otherwise Tedmor in the Desart*. London, 1753.

“I step up to the altar ... and read from sacred Homer”: Reading Practices of Homer and Nature Mysticism in the Time of Goethe

Keywords: German literature / literary reception / literary interpretation / antiquity / Homer / Homeric epics / nature mysticism / Goethe, Johann Wolfgang von

This article deals with »nature mysticism« in German romanticism. It argues that reading practices of ancient literature, especially reading practices of Homer, substantially influenced romantic understanding of antiquity and modernity. This is demonstrated by discussing reading and writing practices of Johann Wolfgang von Goethe and his relation to broader intellectual debates in German romanticism. Furthermore, the paper deals with a general characteristic of romantic movement, i.e. the understanding of antiquity as an expression of naturalness and modernity as a break away from the primordial oneness with the nature.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article
UDK 821.112.2.09Goethe J. W.:821.14'02.09Homer